

ВІДГУК

офіційного рецензента

на дисертаційну роботу

«Еволюція образу православного храму Києва (X-XVIII ст.)»

здобувача ступеня доктора філософії

Ключнікової Анастасії Максимівни

з галузі знань 19 – Архітектура та будівництво

за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування

Аналіз дисертації Анастасії Максимівни Ключнікової «Еволюція образу православного храму Києва (X-XVIII ст.)» засвідчив актуальність теми дослідження, довів обґрунтованість отриманих висновків і результатів проведеного дослідження, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки наукового рівня дисертації.

Актуальність теми дисертації.

Тема дисертації пов'язана з такими визнаними в світі пам'яткоохоронними документами, як Венеційська хартія 1964 року, Паризька конвенція про захист всесвітньої і природної спадщини 1972 року, Вашингтонська міжнародна хартія з охорони історичних міст 1987 року, Конвенція про охорону і заохочення форм культурного самовираження 2005 року, Міжнародна конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2006 року, а також з науковими програмами Київського національного університету будівництва і архітектури та Краківської політехніки ім. Т. Косцюшки (державні номери реєстрації – «Громадський простір біля пам'ятників архітектури - аналіз на вибраних прикладах» – 0220U103849, «Адаптація пам'яток архітектури» - 0220U103850).

Актуальність теми пов'язана з необхідністю дослідити еволюцію образу православного храму Києва протягом його існування, починаючи від часів Київської Русі і досьогодні.

Необхідно простежити, як протягом кількох тисячоліть змінювалась композиційна побудова, планові рішення, морфологія форм, і виявити, які з цих складових були найбільш стійкими до змін і збереглися до сьогодні в новозбудованих церквах.

Дисертація має одночасно теоретичне і практичне значення. Логічно визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, завдання дослідження повністю розкрито в трьох розділах роботи. Текстова частина доповнена великою кількістю візуального матеріалу, виконаного на високому рівні.

Результати дослідження висвітлено в наукових публікаціях, серед яких статті у наукових фахових виданнях України та у періодичних наукових іноземних фахових виданнях, і в тому числі, індексованих; апробовані на міжнародних конференціях.

Новаторством роботи є застосування системного підходу.

Об'єктом дослідження є православні храми Києва X- XVIII ст.

Предметом дослідження є еволюція образу православних храмів..

Мета дослідження полягає в визначенні еволюції образу православного храму Києва від найдавніших часів і до кінця XVIII ст.

Завдання дослідження:

- проаналізувати історичні та національні передумови формування і розвитку православної архітектури Києва X- XVIII ст.;
- розробити методологію дослідження православної архітектури Києва X- XVIII ст.;
- проаналізувати об'ємно-планувальні та композиційні особливості київських церков з метою визначення специфіки регіональної школи;
- дослідити особливості пропорційної і метро-ритмічної побудови;
- виявити характерні форми елементів-носіїв морфологічних ознак православної архітектури Києва, розробити каталог форм елементів;
- дослідити особливості конструктивних рішень і будівельні матеріали;
- проаналізувати декоративне оздоблення і вирішення інтер'єрних просторів;
- сформулювати і аргументувати ознаки регіональної своєрідності православної архітектури Києва X- XVIII ст.;
- проаналізувати вітчизняний досвід в сфері охорони, реставрації і відтворення православної архітектури Києва X- XVIII ст.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Вперше:

- сформульовано і аргументовано ознаки регіональної своєрідності православної архітектури Київщини X- XVIII ст.;
- проаналізовано об'ємно-планувальні та композиційні особливості київських церков з метою визначення специфіки регіональної школи;
- виявлено характерні форми елементів-носіїв морфологічних ознак православної архітектури Києва, спільне і відмінне в межах цієї території у порівнянні з суміжними регіонами в формотворенні і розроблено каталог характерних форм елементів.

Удосконалено:

- методологію дослідження православної архітектури Києва періоду X- XVIII ст.
- аналіз історичних та національних передумов формування і розвитку православної архітектури Києва X- XVIII ст.

Отримало подальший розвиток:

- дослідження особливості пропорційної і метро-ритмічної побудови;
- дослідження особливості конструктивних рішень і будівельних матеріалів;
- аналіз декоративного оздоблення і вирішення інтер'єрних просторів;

– вітчизняний досвід в сфері охорони, реставрації і відтворення православної архітектури Києва Х-ХVІІІ ст.

Позитивне враження викликала опрацьована автором джерельна база з 170 позицій.

Дисертація виконана Анастасією Ключніковою у Київському національному університеті будівництва і архітектури на кафедрі Основ архітектури і архітектурного проєктування. Доведено, що здобувачка повною мірою оволоділа методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки Анастасії Ключнікової повністю відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Наукова праця «Еволюція образу православного храму Києва (Х-ХVІІІ ст.)», є результатом самостійної праці Анастасії Ключнікової і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень.

Підтверджено перевіркою на антиплагіат, що використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертація має традиційну для дисертацій докторів філософії структуру і складається з анотацій, словника спеціальних термінів, вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Це розділи «СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЗАЧАЛЬНИХ ОЗНАК ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ КИЄВА ПЕРІОДІВ Х-ХVІІІ ст.», «МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЗНАЧАЛЬНИХ ОЗНАК ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ КИЄВА», «КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ КИЄВА Х-ХVІІІ ст.», «МОРФОЛОГІЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ХРАМІВ Х-ХVІІІ ст.».

Дисертація за змістом відповідає спеціальності 191 – Архітектура та містобудування (галузь знань 19 – Архітектура та будівництво).

У вступі сформульовано і окреслено актуальність теми дослідження, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризував мету і завдання дослідження, наукову новизну та практичну цінність роботи, результати апробації дисертації в статтях і на конференціях.

Серед сукупності отриманих автором висновків варто зазначити найбільш

значущі, на наш погляд.

«1. Аналіз генези київських православних церков від X до кінця XVIII ст. засвідчив наступне. Регіональна своєрідність трьох періодах Київської Русі була виражена передусім в другому-третьому періодах, на тлі зменшення ролі запозичених в першому періоді будівельних візантійських канонів.

До ознак регіональної своєрідності давньоруських періодів слід віднести наступне:

- залучення до будівництва місцевих майстрів призвело до появи місцевих технік будівництва, технік стінопису, хоча традиції і композиції церковного стінопису на ранніх етапах запозичені візантійські;

- менший догматизм у порівнянні з Візантією призвів до урізноманітнення композиційних типів храмів (закомарні, стовпоподібні), технік мурування з заміною каменю на різні варіації плінфи, поширення «світських» сюжетів в стінописах.

В часи бароко найбільше ознак регіональної своєрідності сконцентровано спостерігалось на періоді високого бароко, тобто на періоді максимального розвитку національної самосвідомості і поширення ролі козацтва в суспільстві. Тут ознаки регіональної своєрідності ніяк не пов'язані формами чи засобами декорування з Київською Руссю, оскільки утворились як синтез традицій західноєвропейського бароко і народного мистецтва. Такі ознаки регіональної своєрідності зводяться до наступного:

- відхід від жорсткого канону в бік «людського фактору», зображення святих і церковних діячів з українськими рисами обличчя, усміхненими, часом в українському пейзажі;

- застосування регіональних форм куполів, фронтонів з регіональними варіантами модифікованого ордеру, декором в народному стилі, використання національних традицій різьблення по дереву в іконостасах;

- поєднання прийомів декорування з специфічними прийомами архітектури, зокрема, розкриття інтер'єру до zenіту бані для створення враження піднесення до неба.

Ознаками регіональної своєрідності давньоруських храмів є закомарні і стовпоподібні храми, нові конструкції склепінь, система підвищення підпружних арок прибудова до основного храму невеликого храму-хрещальні, мурування з цегли з утопленими рядами замість змішаного мурування «опус мікстум» (стор. 196, 198).

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою. Зміст викладений логічно, грамотно, зрозумілою науковою мовою з правильним використанням специфічної термінології.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Результати дисертації були опубліковані в 4 наукових працях: в іноземних фахових виданнях, які входять до наукометричної бази SCOPUS та Web of science – 1 одноосібна стаття, 2 одноосібні статті у вітчизняних фахових виданнях, 1 теза наукових доповідей.

Результати досліджень, які викладені в дисертації, були представлені на 8 наукових конференціях, з них 7 – міжнародних, 1 – загальноукраїнська.

Зазначимо, що наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

1. Чому Ви не навели фотографій зовнішнього вигляду церков, а дали їх мальовані зображення?
2. На яких реконструкціях давньоруських церков Ви базувались?
3. За яким принципом Ви вибирали фотографії інтер'єрів церков?

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Анастасії Максимівни Ключнікової «Еволюція образу православного храму Києва (X-XVIII ст.)» вирішує важливу народно-господарчу задачу відродження зруйнованої війною об'єктів культурної спадщини. Дисертація виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 19 – Архітектура та будівництво за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Все сказане дозволяє зробити висновок, що дисертація Анастасії Максимівни Ключнікової «Еволюція образу православного храму Києва (X-XVIII ст.)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування, є завершеною, самостійно виконаною роботою, містить значну наукову новизну та практичну цінність і є особливо актуальною для післявоєнної відбудови культурної спадщини України. Дисертація відповідає паспорту спеціальності та вимогам МОН України, що викладені в «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Анастасія Максимівна Ключнікова, заслуговує присвоєння йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Офіційний рецензент:

Кандидатка архітектури, доцентка

кафедри Теорії архітектури і архітектурного проектування

Київського національного університету

будівництва і архітектури

Ю.О.Хараборська

Підпис кандидата архітектури, доцента Ю.О. Хараборської засвідчую

